

forma y ubicación— los órganos masculinos (externos) con los femeninos (internos), justificando que sus diferencias obedecen a sus funciones respectivas y a la utilidad en la unión de ambos para engendrar. Por último, alude a los efectos perjudiciales que se pueden derivar de la retención de semen y de menstruación, y concluye asegurando que los momentos más propicios para la concepción se sitúan al final de las menstruaciones.

El último capítulo repasa las referencias más relevantes acerca del semen femenino con posterioridad a Galeno y hasta principios del siglo XIX, cuando arranca la embriología científica. La concepción galénica, que afirma la existencia de dicho semen, permanece viva en autores helénicos como Oribasio, Nemesio de Émesa, Aecio de Amida y Pablo de Egina, o en autores de la literatura medieval árabe como Avicena, Averroes y Maimónides. En el siglo XIII resurge la concepción aristotélica, que afirma la inexistencia del semen femenino. En esta corriente destaca Alberto Magno, aun-

que sus ideas presentan ciertas incoherencias al respecto. A partir del Renacimiento se renuevan los postulados galénicos sobre este tema, que tienen continuidad en la Inglaterra del siglo XVII, así como en España durante los siglos XVI-XVIII, para ser abandonados en la centuria siguiente.

En suma, nos hallamos ante una obra bien estructurada y de sugerente lectura. No descubro nada nuevo si afirmo que la bibliografía de Galeno más reciente está aumentando a buena velocidad. A esta nómina cabe incluir una obra como la presente, que no dejará indiferente al lector avezado ni al que, menos conocedor de los meandros de la medicina griega antigua, se adentra por primera vez en una de las figuras egregias de dicha ciencia.

Josep Antoni Clúa Serena
Universitat de Lleida

GRAU TORRAS, Sergi

Les transformacions d'Aristòtil. Filosofia natural i medicina a Montpeller: el cas d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311)

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans - Fundació Noguera, 2020, 267 p.

ISBN 978-84-9965-566-6

L'any 2017, Sergi Grau Torras va ser guardonat amb el premi IEC de Filosofia Joaquim Carreras i Artau, atorgat per la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans, pel seu treball *Les transformacions d'Aristòtil. Filosofia natural i medicina a Montpeller: el cas d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311)*. Aquest llibre, que és una síntesi actualitzada de la seva tesi doctoral *La recepció d'Aristòtil en la medicina d'Arnau de Vilanova (c. 1240-1311). Estudi de les citacions i anàlisi dels continguts en l'obra mèdica autèntica*, dirigida per Jaume Mensa, Sebastià Giralt i Michael R. McVaugh (UAB, 2015), s'ha publicat

el 2020 en el volum 50 de la col·lecció *Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials* de l'Institut d'Estudis Catalans, patrocinada per la Fundació Noguera. La present publicació ha estat, és clar, un gran encert, ja que permet que l'excel·lent tesi de Grau gaudeixi d'una major —i, sens dubte, merescuda— difusió, circumstància no sempre habitual en les publicacions de l'àmbit acadèmic més estricte. La prosa de Grau és, així mateix, precisa i elegant, gens embrollada, i l'edició, a mans de Jaume Mensa, és en tot moment clara i accessible; ambdues coses contribueixen a facilitar al lector la comprensió dels diversos temes tractats al llarg del volum.

Seguint l'índex de matèries, les abreviacions i els agraïments, trobem una breu introducció en què es presenten les principals qüestions que abordarà el treball: la traducció al llatí de les obres d'Aristòtil, la seva progressiva assimilació en el context de les facultats de medicina medievals —especialment en la de Montpeller durant la segona meitat del segle XIII— i la seva influència en el pensament d'Arnau de Vilanova. Ja en aquesta introducció, Grau ens confirma el «buit important d'estudis» en relació amb aquests temes, sobretot pel que fa a la recepció de la filosofia natural aristotèlica a Montpeller. Són molts els manuscrits conservats amb obres dels mestres de medicina d'aquest període, que són magnífics testimonis de la transformació que la medicina visqué aleshores, i en les quals, a més, la presència d'Aristòtil és palesa; però són molt poques les edicions crítiques que possibilitin l'accés a aquestes obres: per tant, la feina de Grau és també lloable per la seva novetat i pel fet d'endinsar-se en camins fins ara gairebé inexplorats.

El volum continua amb un primer bloc centrat en la recepció d'Aristòtil a les universitats medievals, que s'obre amb un repàs a les figures clau en la recuperació del *corpus* aristotèlic a Occident; és a dir, els traductors —com per exemple: Giacomo da Venezia, Burgundio da Pisa, Gerardo da Cremona, Robert Grosseteste o Guillem de Moerbeke— que des del grec i l'àrab van traslladar al llatí els tractats de l'Estagirita. Sembla que aquestes traduccions s'haurien assimilat primer a les facultats d'arts, i no només pel propi contingut de les obres, sinó també perquè la lògica aristotèlica, el saber científic a partir d'un coneixement deductiu, va servir de base per a la metodologia d'estudi emprada en les dites facultats. Si tenim en compte que aquests cursos en les facultats d'arts eren, en bona part dels casos, el pas previ cap a les facultats de medicina, teologia i dret, no resulta sorprenent que els estudiants i els professors d'aquestes últimes tinguessin ben païts els principals preceptes aristotèlics. L'arribada d'aquests

tractats va propiciar també cert debat sobre les semblances i les divergències entre la filosofia natural i la medicina, que va agafar de ple als mestres de Montpeller, entre els quals hi havia Arnau de Vilanova, que va mantenir una posició moderada i conciliadora, com si d'alguna manera es trobés entre Aristòtil i Galè. A continuació, Grau parla de l'*Articella*, un recull de textos de diverses autoritats —Aristòtil, Galè, Hipòcrates, Theophilus, etc.— que servia de manual per a l'ensenyament mèdic de l'època, i presenta, tot seguit, les característiques més rellevants de la Facultat de Medicina de Montpeller, que neix a principi del segle XIII i que va arribar a ser, juntament amb la de París i la de Bolonya, la facultat de medicina més important del moment. A l'hora de destacar els possibles introductors i impulsors d'Aristòtil en aquesta facultat, l'autor menciona Cardinalis i Gilbertus Anglicus, dos professors de mitjan segle XIII que demostren tenir gran coneixement de l'obra d'Aristòtil i que realitzen, a més a més, alguns comentaris dels seus tractats. Així doncs, quan Arnau de Vilanova i el seu contemporani Bernat de Gordon, d'una generació posterior a aquests dos professors, van estudiar a Montpeller, el pensament aristotèlic ja estava plenament integrat en l'estudi de la medicina que es realitzava entre aquells murs.

Després d'unes pinzellades sobre la significativa influència d'Aristòtil en els mestres de medicina italians —en especial, Taddeo Alderotti i Pietro d'Abano— i d'una interessant reflexió sobre si la medicina és una ciència o un art, s'enceta el segon bloc del volum, dedicat a la relació entre Arnau de Vilanova i Aristòtil. Grau repassa, abans que res, la vida del metge i teòleg català, així com la seva producció escrita i la repercussió que aquesta tingué, i malgrat no ser la part més innovadora del treball, tampoc deixa de ser necessària, i la fluïdesa amb què l'autor exposa els esdeveniments i les circumstàncies que els envolten no permet que l'atenció del lector minvi en cap moment. Enmig d'aquestes pàgines consagrades a la vida i obra d'Arnau de Vilanova, trobem una

il·lustrativa taula on es mostra, d'una banda, l'edició emprada per a l'estudi de cadascuna de les obres mèdiques arnaldianes, i d'altra banda, si l'obra en qüestió conté o no referències a Aristòtil. De les vint-i-vuit obres mèdiques analitzades —una tasca, en efecte, remarcable—, dotze contenen referències a l'Estagirita. Seguint això, Grau introdueix els escrits de lògica, presents al curriculum de la facultat d'arts, que el mestre català en algun moment sembla emprar, així com els diversos llibres que tenia a la seva biblioteca personal segons el catàleg que se'n feu després de la seva mort, que evidencien, entre d'altres coses, el gran interès que el metge català tenia per la filosofia natural i per la figura d'Aristòtil. De fet, tres de les obres de medicina teòrica i filosofia que Arnau va escriure —el *Tractatus de intentione medicorum*, el *Tractatus de humido radicali* i l'*Speculum medicinae*— són emprades per Grau com a primer exemple de la influència que Aristòtil tingué sobre aquest: en aquestes tres obres, Arnau cita Aristòtil nombroses vegades, el tracta d'autoritat en el camp del saber i l'utilitza, en paraules de l'autor, «per sustentar i construir una nova ciència mèdica que esdevingui autònoma de la filosofia natural»; també intenta, en certa manera, conjugar determinades divergències entre Aristòtil i Galè, que en alguns casos poden esdevenir irreconciliables. Tot seguit, es comenta breument la influència del pensament aristotèlic en l'obra religiosa del mestre català, la posició d'aquest envers l'averroisme i la manera en què aquest i el seu contemporani Bernat de Gordon citaven Aristòtil en els seus escrits, que en el cas del primer és sovint sense esmentar el nom de l'Estagirita i sense reproduir les seves sentències amb exactitud, com si el cités de memòria o com si tingués molt clar, d'alguna manera, que importaven més les paraules que no pas la boca d'on havien sortit. A partir d'aquí, Grau pren els diversos tractats d'Aristòtil i detalla la seva presència en l'obra arnaldiana, repassant tant les citacions més o menys directes com els conceptes que usa a mode de referència i que es poden

albirar a través d'una anàlisi en profunditat. Aquesta és la part més interessant del treball, i també és, molt probablement, la part més complexa de fer, ja cal conèixer amb precisió i minuciositat l'obra dels dos autors per poder treure el suc a la qüestió amb la claredat que ho ha fet Grau.

Seguint aquesta extensa part dedicada a la relació entre l'obra aristotèlica i l'arnaldiana, trobem ja les conclusions del treball, que serveixen per destriar les idees més rellevants que s'han anat exposant al llarg del volum. La més important d'elles, sens dubte, és el fet que Arnau de Vilanova coneixia amb escreix l'obra d'Aristòtil —almenys la que havia estat traduïda al llatí i que formava part dels estudis d'arts i filosofia— i que considerava el filòsof grec una gran autoritat. També va intentar, mitjançant la seva pròpia ploma, conciliar la filosofia natural d'aquest amb la medicina del seu temps, i d'una manera semblant va intentar contraposar-lo —o potser reconciliar-lo— amb Galè. En aquestes conclusions, l'autor també fa referència a alguns casos concrets, que il·lustren suggestives impressions que s'han anat manifestant en diversos punts del treball, com és el cas, per exemple, de l'ús que Arnau fa de la *Metaphysica* aristotèlica, que demostra conèixer molt bé, i de la qual, de fet, tenia un exemplar a la seva biblioteca, o la versió de l'*Ethica* que hauria utilitzat, que molt possiblement seria del segle XIII i no pas del XII, potser la de Robert Grosseteste o la de Guillem de Moerbeke. Després d'això, i ja per tancar el volum, hi ha un tercer bloc que inclou una llista de les obres arnaldianes, classificades per gènere i per si són autèntiques, dubtoses o probablement apòcrifes, la bibliografia del treball, que és completa i considerablement extensa —vint-i-set pàgines—, i finalment un índex d'antropònims.

Jordi Bossoms Costa

Universitat Autònoma de Barcelona

